

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

ISSN 2522-4808 (Print)
ISSN 2702-0034 (Online)

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№ 2 (29)

Bakı – “Elm və təhsil” – 2025

**Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 14 noyabr 2025-ci il tarixli (protokol № 11)
qərarı ilə çap olunur**

Baş redaktor:

**Rafael Hüseynov,
akademik**

Redaksiya heyəti:

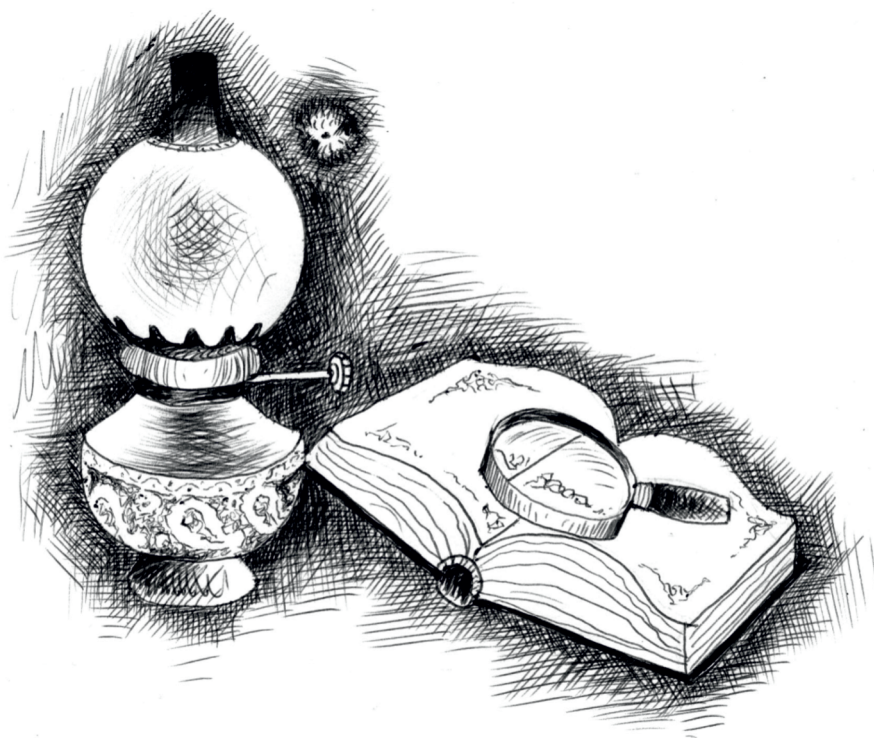
**Kamil Allahyarov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Xatirə Bəşirli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Şəfəq Əlibəyli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Aida Qasımova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Tofiq Məlikli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Rəhilə Qeybullayeva, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Slavyan Universiteti, Azərbaycan
Mehdi Kazımov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
Ali Yavuz Akpınar, professor, doktor, Boğaziçi Universiteti, Türkiyə
Hasan Cavadi, professor, doktor, Kaliforniya Universiteti, ABŞ
Firuza Melvil, doktor, Kembric Universiteti, Böyük Britaniya
Özgen Felek, professor, doktor, Yel Universiteti, ABŞ
Campiero Bellinceri, doktor, Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya
Mbaye Lo, professor, doktor, Dyuk Universiteti, ABŞ
Hendrik Boesoten, professor, doktor, Maynz Universiteti, Almaniya
Nataliya Çalisova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya Federasiyası
Gulbahor Aşurova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Alişir Navai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universiteti, Özbəkistan
Şodimaxammad Sufiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası, Tacikistan
Zemfira Səfərova, akademik, AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Azərbaycan
Cəfər Qiyasi, AMEA-nın müxbir üzvü, Azərbaycan
Məryəm Əlizadə, sənətsünəşliq doktoru, professor,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Azərbaycan
Marko Realini, professor, doktor, İtaliya Milli Tədqiqat Şurası, İtaliya**

Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. № 2 (29)

Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2025, 136 s.

Orta əsrlərdə müsəlman Şərqiində yaradılan elmi əsərlər “risalə” adlanırdı. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin klassik ənənəyə riayətlə “Risalə” adlandırılmış, ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq problemlərinin elmi araşdırmalarından ibarət məqalələr toplusu ildə iki dəfə (yaz və payız) nəşr edilir. Bu elmi araşdırmalar jurnalı məzmunu etibarlı ilə filologiya (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid, folklorşünaslıq, mətnşünaslıq) və sənətsünəşliq (muzeyşünaslıq) sahələri üzrə məqalələri əhatə edir. "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı filologiya və sənətsünəşliq elm sahələri üzrə Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi dövrü elmi nəşrlər siyahısındadır. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin "Mətbu nəşrlərin reyestri"nə daxil edilmişdir (Reyestr № 4216). Eyni zamanda, "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı 05 aprel 2018-ci ildən EBSCO beynəlxalq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir (Müqavilə № 46516).

Oxuyacaqlarınız

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№2.2025(29)

Mündəricat

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

HÜSEYNOV Rafael.

Şərqsünas Böyükağa Hüseynovun elmi və ədəbi irsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.021

KƏRİMOVA Leyla.

Ədalət anlayışı Nizami Gəncəvinin poetik dünyagörüşündə

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.025

NARİMANOVA Chinara.

Nasimi through Gibb's eyes: the transmission of hurufi mysticism to the west

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.029

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

ABİDQIZI Göyərçin.

Cənubi Azərbaycandan gələn mühacirlərin Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında yeri

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.032

HÜSEYNOVA Aytən.

“Məktəb” jurnalının Azərbaycan elmi-pedaqoji fikrində və maarifçilik tarixində rolu (1911-1920)

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.035

HÜSEYNOVA Məleykə.

Naşide Gökbudakın “Fəraye” romanında ekotənqid

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.039

QƏHRƏMANOVA Ulduz.

Bədii əsərlərdəki süjet problemi ədəbiyyatşünaslıq müstəvisində

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.043

TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİN QORUNMASI VƏ TƏDQIQI. MUZEYŞÜNASLIQ

ƏLİYEVƏ Zənfira.

Tofiq Bakıxanov yaradıcılığından səhifələr

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.047

İBRAHİMLİ Nigar.

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin müasir ekspozisiya

ərtibatı və muzeylərarası inteqrasiya

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.051

SADİQOVA Rəhilə.

Qarabağ mədəni irsinin hüquqi və elmi müstəvidə mühafizəsi: Nizami muzeyinin konseptual rolu

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.058

UOT: 78.075

Zenfira ƏLİYEVƏ

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
zemaaliyeva264@gmail.com

TOFIQ BAKIXANOV YARADICILIĞINDAN SƏHİFƏLƏR

Açar sözlər: musiqi, bəstəkar, orkestr, janr, əsər

Keywords: music, composer, orchestra, genre, work

Ключевые слова: музыка, композитор, оркестр, жанр, произведение

Giriş. Respublikanın xalq artisti, “Şöhrət” ordenli Tofiq Bakıxanov Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında əhəmiyyətli rolu olan görkəmli bəstəkarlardan biridir. O, əsərləri ilə Azərbaycan musiqi xəzinəsini zənginləşdirib. Bəstəkarın yaradıcılığı mahiyyət etibarını ilə Azərbaycan klassik musiqisinin dərin köklərinə əsaslanaraq, xəlqilik və realizmin aparıcı prinsiplərini təsdiqləyən müasir musiqinin ümumi istiqamətində inkişaf edib. Tofiq Bakıxanov operadan başqa musiqinin, demək olar ki, bütün janrlarında yazıb. Bəstəkar skripka, viola, violonçel, fleyta, fortepiano üçün 20-dən artıq sonata, trio, kvartet, kvintetlər, müxtəlif alətlərlə simfonik orkestr üçün konsertlərin müəllifidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan musiqisində viola, violonçel, fleyta üçün sonata və konsert janrına ilk dəfə Tofiq Bakıxanov müraciət etmişdir. O, üç balet, üç musiqili komediya, səkkiz simfoniya, beş simfonik muğam, beş simfonik poema, simfonik süitalar, 100-dək mahnı və romansların müəllifidir.

Sənətə gəlişi. Tofiq Bakıxanov Azərbaycanın məşhur nəsilərindən biri kimi tarixə görkəmli şəxsiyyətlər vermiş Bakıxanovlar nəslinin nümayəndəsidir. O, 1930-cu il dekabrın 8-i Bakıda görkəmli muğam ustası tarzən Əhməd Bakıxanovun ailəsində göz açmışdır. Atası bütün ömrü boyu Azərbaycan musiqisinin təbliğində fəaliyyət göstərmiş, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli ilə birgə işləmişdir. Tofiq Bakıxanovun yaradıcılıq taleyində ailələrində tez-tez qonaq olan dahi Üzeyir bəyin çox böyük rolu olmuşdur.

“Tofiq Bakıxanov Azərbaycan professional musiqisinin banisi Üzeyir Hacıbəylinin xeyir-duası ilə sənətə gəlmiş və məhz onun məsləhəti ilə skripka alətini seçmişdir. Bununla da skripka aləti onun sevimli alətinə çevrilir. Məhz skripka ifaçısı kimi dahi bəstəkarın qarşısında çıxış etməsi onun həyatının unudulmaz anları kimi yaddaşına həkk olunur. O, Üzeyir bəyin davamçısına və təbliğatçısına çevrilməklə, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının təsis etdiyi “Üzeyir Hacıbəyli” fəxri medalının laureatı olur” [4, s.29].

Tofiq Bakıxanov skripkaçı kimi sənətini təkmilləşdirərək, Azərbaycan və xarici ölkə bəstəkarlarının əsərlərinin mahir ifaçısı kimi tanınır. İfaçılıq sahəsindəki uğurlarına baxmayaraq, musiqi yazmaq üstün gəlir. Hələ gənc yaşlarında müxtəlif alətlər üçün kiçik əsərlər yazır. Onun bu qabiliyyətini görə Qara Qarayev ona bəstəkarlıqla ciddi məşğul olmağı tövsiyə edir.

Tofiq Bakıxanov görkəmli bəstəkar Qara Qarayevin tələbəsi olub və bu adı ömrü boyu fəxrlə daşıyıb. O, Qara Qarayev musiqisinin incəliklərini dərinlən öyrənmiş,

bəstəkarlığın necə çətin olduğunu anlamışdır. Bəstəkarın yaradıcılıq üslubu, dünya-görüşü bilavasitə Qara Qarayevin təsiri altında formalaşmış, professional keyfiyyətlər kəsb etmişdir.

Kamera-instrumental musiqisi. Tofiq Bakıxanovun çoxsahəli yaradıcılığının böyük hissəsinin aparıcı xəttini kamera-instrumental musiqisinin janrları təşkil edir. Kamera-instrumental janrlarına daim müraciət edən bəstəkar bu sahədə öz üslubunu daha gözəl göstərə bilmişdir. Hər bir əsər onun yaradıcılıq simasının müxtəlif tərəflərini açmaqla yanaşı, həm də onun musiqi üslubunu, musiqi dilini yeni keyfiyyətlərlə, yeni cizgilərlə zənginləşdirib. Bu əsərlərdə müasir musiqinin əsas xüsusiyyətləri bəstəkarın sərbəst ruhlu, zəngin musiqi dili ilə üzvi surətdə birləşir.

Bəstəkarın ən çox sevdiyi skripka aləti üçün yazdığı əsərləri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. O, yaradıcılığı boyu bu alət üçün müxtəlif janrlı əsərlər – ondan artıq sonata və sonatina, pyeslər və instrumental konsertlər yazmışdır. “Şərq sonataları” silsiləsinə daxil olan “Türk sonatası”, “İran sonatası”, “Ərəb sonatası”, “Azərbaycan sonatası” əsərlərində bəstəkar Şərq xalqlarının milli musiqisinə müraciət etmişdir.

“Kamera musiqisi klassiklərinin ənənələrinə əsaslanan və öz üslubunu daim zənginləşdirməyə cəhd edən T.Bakıxanov bu əsərlərində dinləyicini yeniliklə təəccübləndirməyə çalışmışdır. Bəstəkarın kamera musiqisində köhnə və yeni, adət olunmuş və olunmamış, sadə və mürəkkəb arasında təbii nisbət həmişə hiss edilir. Bu işə dinləyicilərə ona təqdim olunan səslər dünyasında kifayət qədər oriyentirə malik olması üçün imkan yaradır” [2, s.14].

Bundan başqa, Tofiq Bakıxanov viola, violonçel, fleyta və fortepiano üçün də əsərlər bəstələmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan musiqisində viola üçün sonata janrının ilk yaradıcısı məhz Tofiq Bakıxanovdur.

“Tofiq Bakıxanovun kamera əsərləri ifaçılıq praktikasında və tədris repertuarında möhkəm yer tutur. 1995-ci ildə bəstəkarın kamera əsərləri Moskvada keçirilmiş beynəlxalq festivalın proqramına, 1998-ci və 2000-ci illərdə Kiprdə keçirilən II və IV beynəlxalq musiqi festivallarının proqramına daxil edilmişdir” [4, s.29].

Simfonik yaradıcılığı. Tofiq Bakıxanovun kamera-instrumental əsərləri onun simfonik yaradıcılığına da öz təsirini göstərmişdir. Müxtəlif illərdə yazılmış simfoniya parçaları milli koloriti, musiqi obrazlarının aydınlığı, emosional mövzuları ilə yanaşı, həm də bəstəkarın ifadə vasitələrində məharətlə istifadə etdiyini göstərir.

Tofiq Bakıxanovun ilk simfoniyası 1960-cı ildə Soltan Hacıbəyovun rəhbərliyi ilə Üzeyir Hacıbəyov adına Dövlət Simfonik Orkestrinin ifasında səslənmişdir. Bu əsər Respublika müsabiqəsində mükafata layiq görülmüşdür. 1962-ci ildə Moskvada Dağıstanın xalq artisti Cəmal Dalqatın idarəsi ilə Ümumittifaq Radiosu və Televiziyası Simfonik Orkestrinin ifasında bəstəkarın 2-ci simfoniyası səslənir. Kamera orkestri üçün 3-cü simfoniya 1963-cü ildə yazılıb. Əsər ilk dəfə Bakıda Nazim Rzayevin rəhbərliyi ilə Dövlət Kamera Orkestri tərəfindən ifa olunub.

1982-ci ildə bəstəkar 4-cü simfoniyasını yazır. Bu əsər obraz, ideya məzmunu və dərin lirikası ilə fərqlənir.

“Tofiq Bakıxanovun maraqlı simfonik əsərləri içərisində vaxtsız dünyadan köçmüş qızının xatirəsinə həsr olunmuş “Nigar” adlanan beşinci simfoniyasını qeyd etmək lazımdır. Bu əsərdə bəstəkar həm öz şəxsi kədərini, eləcə də 90-cı illərdə baş vermiş hadisələrlə əlaqədar ümumxalq faciəsini təsvir edib” [2, s.10].

Bu əsər psixoloji təsir qüvvəsinə, qəlbləri rıqqətə gətirən musiqisinə görə milli simfonizmin gözəl nümunələri ilə bir sırada durur. Maraqlı simfonik əsərləri arasında “Nəva” simfonik muğamı xüsusilə fərqlənir.

“Bəstəkar bu əsəri atası Əhməd Bakıxanovun çalğısından yazmışdır. Məlum olduğu kimi, bütün müsəlman Şərqi “Nəva” muğamı xüsusilə fərqlənir. Bu muğam XIV əsrdə daha geniş yayılsa da, onun bir çox şöbəsi ixtisar olunmuş və bu muğam bizim yüzilliyə daha çox yığcam – cəmi 9 şöbədən ibarət formada gəlib çatmışdır. Tofiq Bakıxanovun “Nəva” simfonik muğamı eyni adlı klassik mənbə kimi “Bərdaşt” şöbəsi ilə başlanır. Bu, ənənəyə görə, bütün muğamın girişi funksiyasını daşıyır. Bəstəkar bu səciyyəvi xüsusiyyəti simfonik muğamda da saxlayır. Sonra mahiyyətinə görə əsas bölmə olan və aramlı nəqlin başlanğıcına xidmət edən “Nəva” özü səslənir” [2, s.12].

Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığında Azərbaycanın müasir tarixinə, ölkəmizin həyatında baş verən hadisələrə həsr olunmuş əsərlər də var. Və bu əsərlərdə vətənpərvər bir sənətkarın duyğuları və baxışları əks olunub.

Bəstəkar “Humayun” simfonik muğamını 1991-ci ildə yazır. Bu əsər qanlı Qarabağ hadisələrinə həsr olunub. Bu hadisələrə həsr olunmuş əsərlər içərisində 7-ci “Qarabağ harayı” simfoniyasını da qeyd etmək lazımdır. Simfoniya müasir tariximizin qanlı səhifələri və bəstəkarın düşüncələri musiqi vasitəsilə canlanır.

Bəstəkar 8-ci simfoniyasını dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin xatirəsinə həsr edib. Əsər tar və simfonik orkestr üçün yazılıb. Simfoniyanın ilk ifası 2006-cı ildə Tofiq Bakıxanovun 75 illik yubiley tədbirində olub.

2006-cı ildə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında bəstəkarın Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevə həsr olunmuş “Həmişə bizimləsən” simfonik poeması səslənir. Əsər dinləyicilərin böyük rəğbətini qazanır.

Bəstəkarın “Azərbaycan” simfoniyası və “Naxçıvan” simfoniyyəti isə vətənimizin gözəlliyini tərənnüm edən möhtəşəm musiqi tablosudur.

Tofiq Bakıxanovun simfonik əsərləri onun irihəcmli formaya bələdliyini, professionallığını parlaq surətdə nümayiş etdirir. Müxtəlif illərdə yazılmış simfoniya partiturası milli koloriti, musiqi obrazlarının aydınlığı, emosional mövzuları ilə yanaşı, həm də bəstəkarın ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə etdiyini göstərir.

Səhnə əsərləri. Tofiq Bakıxanov üç operetta və üç baletin müəllifidir. O, operettaları bəstəkar Nəriman Məmmədovla birgə yazmışdır. 1964-cü ildə dramaturq M.Əlizadənin librettosu əsasında “Altı qızın biri Pəri”, 1969-cu ildə “Məmmədəli kurorta gedir” operettalarını yazır. 1979-cu ildə isə A.Babayevin librettosu əsasında “Qız görüşə tələsir” musiqili komediyasını yazır.

Bəstəkarın Xəzər neftçilərinin əməyindən bəhs edən ilk “Xəzər balladası” baleti 1967-ci ildə yaranıb. Əsərin premyerası 1968-ci yanvarın 14-də Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında olur. Daha sonra Moskva, Kiyev və keçmiş SSRİ-nin bir çox şəhərlərində, eləcə də Fransanın bir neçə şəhərində tamaşaya qoyulur.

“SSRİ dövrünün baş mədəniyyət qəzeti “Sovetskaya kultura” 1970-ci il 15 yanvar sayında dərc etdiyi bir yazıya “2000 kilometrlik müvəffəqiyyət” adı vermişdi və uğurun kilometrə ölçülməsi qərribə gəlməsin. Bu 2000 kilometr “Xəzər balladası”nın Fransa ərazisində qət etdiyi məsafə idi. Sovet dönəmində xarici dövlətlərə çıxışların çox məhdud olduğu, xüsusən bir Azərbaycan bəstəkarının lap güclü əsərinin hansısa kapitalist ölkəsində, illah da Fransa kimi aparıcı ölkədə bircə dəfə nümayiş etdirilməsinin belə nadir hadisə sayılacağı əyyamlarda “Xəzər balladası”nın 2 ay

boyunca bütün Fransa boyu on dəfələrlə səhnələrə çıxması zamanına görə möcüzə səviyyəli bir hadisə idi. Elə bir möcüzə ki, bugünədək təkrarsız olaraq qalır və ondan əvvəl, nə də sonra belə sevinci yaşamaq heç bir Azərbaycan bəstəkarına müyəssər olmayıb” [3, s.17].

T.Bakıxanovun “Xəzər balladası” baleti xüsusilə mövzunun yeniliyi, səhnə epizodlarının rəqs ansambllarının ifasında verilməsi ilə diqqəti cəlb edir. Balet janrının tarixdə hələ Xəzər neftçiləri və onların əməyinin fədakarlığı mövzusunda heç kəs müraciət etməmişdir. Buna ilk dəfə Tofiq Bakıxanov nail olmuşdur.

Tofiq Bakıxanov Sergey Yeseninın əsərləri əsasında 2-ci “Şərq poeması” baletini yaradır. Əsərin premyerası, çox təəssüf ki, 20 ildən sonra olur. Balet 1988-ci ildə Şövkət Məmmədova adına Opera Studiyasında tamaşaya qoyulur.

Bəstəkarın 3-cü baleti R.Əhmədovun librettosu əsasında yazılaraq, dahi Nizaminin 850 illiyinə ithaf edilmiş birpərdəli “Xeyir və Şər” baletidir. Müəllif əsərdə “Humayun”, “Bayatı-Şiraz”, “Şüştər”, “Şur” və “Çahargah” muğamlarının intonasıyasından istifadə etmişdir. Hər üç balet dəfələrlə Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında nümayiş etdirilib.

İnstrumental konsertləri. Tofiq Bakıxanov müxtəlif alətlər üçün yazılmış çox sayda instrumental konsertlərin müəllifidir. Bəstəkarın skripka, viola, violonçel, qaboy, fleyta, klarnet və tar üçün yazdığı konsertləri bu janr sahəsini zənginləşdirən əsərlərdir. Bu konsertlər özünəməxsusluğu ilə seçilir. Bəstəkarın violonçel və orkestr üçün yazdığı birinci konserti Azərbaycanın musiqi həyatında gözəl bir hadisə kimi yadda qalıb. Həmin konsert ilk dəfə Moskvada, sonra isə Bakıda səslənərək böyük uğur qazanır.

“1958-ci ildə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının İdarə heyəti tərəfindən T.Bakıxanovun violonçel ilə simfonik orkestr üçün Birinci konsertinin ilk dinləyişindən sonra Qara Qarayev bəstəkarı təbrik edərək demişdir: “T.Bakıxanov fəxr edə bilər ki, Azərbaycan musiqi tarixində ilk violonçel konsertinin müəllifidir”. Müəlliminin yüksək rəyindən ruhlanan T.Bakıxanov sonrakı illərdə də Azərbaycan musiqisində hələ istifadə olunmamış janrlara müraciət etmişdir” [4, s.30].

Tofiq Bakıxanovun instrumental konsertləri öz milliliyi, emosionallığı və peşəkarlığı ilə seçilir.

Bəstəkarın Azərbaycan xalq musiqisinə dərin və sonsuz məhəbbəti tar üçün yazdığı əsərlərdə xüsusilə özünü büruzə verir. O, tar və simfonik orkestr üçün 5 konsert yazıb. Atasının xatirəsinə həsr etdiyi 1-ci Konserti 1981-ci ildə bitirir. 1984-cü ildə bəstəkar Ramiz Quliyevə həsr etdiyi tar və orkestr üçün İkinci konserti, 1985-ci ildə isə Üçüncü konsertini yazır. Hər dörd konsertin ilk ifaçısı tarzən Ramiz Quliyev olub. Bu konsertlərin hər birində milli musiqi dilinin güclü təsiri duyulur. Bəstəkar təxəyyülündən yaranmış musiqi mövzuları sanki mahnı və rənglərin, dirinğə və təsniflərin təbii davamı kimi səslənir.

“Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığında ikili konsertlər də mühüm yer tutur. Bu janrda bəstəkar 2 əsər yazıb: skripka və violonçel ilə simfonik orkestr üçün ikili konsert, tar və skripka ilə simfonik orkestr üçün ikili konsert. Sonuncu adını çəkdiyimiz əsər bəstəkarın Azərbaycan xalq çalğı aləti tarın və Avropa musiqi aləti skripkanın səslənmə və ifaçılıq imkanlarının uzlaşdırılması baxımından maraqlıdır. Bu, Şərq və Qərb musiqi ənənələrinin qovuşdurulması yolunda bəstəkarın uğurlu nailiyyətlərindən biridir. Tofiq Bakıxanovun instrumental konsertlərinə xas olan xüsusiyyətlərdən biri ifaçı üçün sərbəst improvizasiya imkanlarının yaradılmasıdır. Bu da bəstəkarın

konsert janrının əsas xüsusiyyətlərini – solist və orkestr arasında yarışmanı gözəl duymasından və alətin texniki imkanlarını nümayiş etdirmək bacarığından irəli gəlir” [4, s.30].

Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığında mahnı və romanslar xüsusi yer tutur. Vokal yaradıcılığında bəstəkar həm klassik, həm də müasir Azərbaycan şairlərinin əsərlərinə müraciət edib. “Sevməyir, qoy sevməsin”, “Sevən könül”, “Gözəlliklər məskəni”, “Azərbaycan gölləri” və digər mahnıları xalqın rəğbətini qazanmış mahnılardandır. Onun vokal məcmuələrini də qeyd etmək lazımdır. “Firdovsini yad edərkən”, “Qüdsidən söz düşərkən”, “Ey Qumru”, “Gözləyər” romansları vokalçıların repertuarında xüsusi yer tutur.

T.Bakıxanov yaradıcılığında mədəniyyətlərarası dialoq. Tofiq Bakıxanov yaradıcılığı boyu daim Şərq xalqlarının ənənəvi musiqisinə müraciət edib. Kiçik yaşlarından atasının ifasında eşitdiyi muğamlar vasitəsilə Şərq xalqlarının musiqisini dərindən mənimsəyib və bu da bir çox gözəl əsərlərin yaranmasına təkan verib. Hələ 1967-ci ildə Türkiyəyə ilk gedişi zamanı İstanbul və Ankara radiolarının arxivlərini araşdırmış, bəzi xalq havalarını öz əsərlərində istifadə etmişdir. 5-ci “Türk sonatası”, 6-cı “Türk simfoniyası”, “Türk rapsodiyası”, “Türk eskizləri” əsərləri buna misal ola bilər.

“Tofiq Bakıxanovun Quzey Kıbrıs Türk Cümhuriyyətinə səfərləri də sənət baxımından uğurlu olub. Y.Taner və M.İslamoğlunun yayınlamış olduqları “Quzey Kıbrıs türküləri və oyun havaları” toplusundan örnəklər bəstəkar tərəfindən işlənmişdir. Bu mövzularda bəstələnmiş 2 əsər – “Quzey Kıbrıs süitəsi” və “Quzey Kıbrıs fəsilləri” Kıbrıs adasında yaşayan türk xalqının mədəniyyətində mühüm bir hadisə olaraq dəyərləndirilmişdir” [2, s.17].

Bəstəkarın Şərq mövzusunda həsr etdiyi əsərlər içərisində skripka və fortepiano üçün sonataları xüsusilə qeyd etmək lazımdır. 5-ci sonatada türk mövzularından, 6-cı sonatada İran xalq musiqisindən, 7-ci sonatada isə ərəb dünyasının populyar “Şələbiyyə” mahnısının melodiyasından istifadə olunub.

Tofiq Bakıxanov dəfələrlə İranda yaradıcılıq ezamiyyətində olub, özünün sənət uğurlarını və Şərq mövzusu ilə bağlı əsərlərinin nümayişi olub. Bundan başqa, şifahi və yazılı ənənəvi milli musiqi sənətimizi təbliğ edən məruzələrlə çıxış edib. Bəstəkarın İran xalq musiqisi əsasında yazdığı “Şərqdən gələn sədalar” adlı musiqi məcmuəsi İİR-in beynəlxalq Əl-Huda nəşriyyatının Bakı şöbəsi tərəfindən 2004-cü ildə nəşr olunub.

Bəstəkar özü bu səfərləri haqqında belə yazır: *“Mənim İrana səfərim on ildən artıq bir dövrü əhatə edir. Bu müddət ərzində İranda keçirilən müxtəlif elmi konfranslarda, musiqi festivallarında, universitetlərdə görüşlərim, sərgilərdə, eləcə də ziyarətlərdə keçirdiyim günləri boş keçirməyib öz yaradıcılığında istifadə etmişəm. Bunun nəticəsində istər musiqi dili ilə, istərsə mətbuatda çıxışla az da olsa iz qoymağa çalışmışam. Son illər İranın müxtəlif yerlərindən Bakıya təşrif gətirmiş musiqiçilər, incəsənət xadimlərinin tez-tez görüşləri təqdirəlayiqdir. Aramızdakı bu səmimiyyət münasibəti keçmişdən bugüncədə davam edir, hələ çox illər davam edəcək”* [1, s.32].

Tofiq Bakıxanov yaradıcılığında Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevə həsr olunmuş əsərlər xüsusi yer tutur. “Dünya durduqca yaşa” – səs, xor və kamera orkestri üçün Oda, “Həmişə bizimləsən” simfonik poeması, “Salam olsun” muğam-poeması Ulu Öndərin parlaq musiqi obrazını yaradan sənət əsərləridir.

Gərgin yaradıcılıq irsinə və qastrol səfərlərinə baxmayaraq, Tofiq müəllim pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olub. O, uzun illər Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi

Akademiyasında “Kamera ansamblı” kafedrasında çalışıb. 1983-cü ildə professor, 1990-cı ildə Xalq artisti fəxri adına layiq görülüb. 2000-ci ildə isə “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilib.

Tofiq Bakıxanov bəstəkarlıqla yanaşı, Azərbaycan milli musiqi tarixinin inkişafında elmi-nəzəri fikirlərlə də fəaliyyət göstərmişdir. Bəstəkar bir musiqişünas kimi elmi konfranslarda, beynəlxalq elmi simpozium və seminarlarda çıxış edib. O, “Musiqili ömrüm”, “Azərbaycan və İran musiqiçilərinin qarşılıqlı əlaqələri” adlı monoqrafiyalarının, onlarla metodik tövsiyələrin, müxtəlif məsələlərə həsr olunmuş məqalələrin müəllifidir.

Nəticə. Tofiq Bakıxanov Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafına xidmət edən bəstəkar, mahir ifaçılıq imkanlarına malik skripkaçı, milli musiqiçi kadrların yetişməsində əməyi olan gözəl pedaqoq, musiqinin müxtəlif problemlərinə həsr olunmuş elmi-publisistik məqalələrin müəllifi, musiqimizi xarici ölkələrdə geniş təbliğ edən fəal ictimai xadim kimi tanınmışdır. Bəstəkarın xüsusən kamera musiqisinin inkişafında böyük rolu olub. Bu janrda “Skripka və fortepiano üçün”, “Fleyta və fortepiano üçün” əsərləri Azərbaycan kamera musiqisinin inkişafına böyük xidmət göstərmişdir.

Tofiq Bakıxanov Azərbaycan musiqisini dəfələrlə xarici ölkələrdə təbliğ edib. O, Macarıstan, Rumıniya, Bolqarıstan, Avstriya, İsveçrə, Fransa, Almaniya, İngiltərə, Şotlandiya və digər ölkələrdə yaradıcılıq səfərlərində olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan musiqisini dünyaya tanıtmışdır.

Tofiq Bakıxanov yaradıcılığında müxtəlif janrlara müraciət etmişdir. Onun musiqisinin obrazlar aləmi zəngin və müxtəlif xarakterdədir. Bu musiqidə lirika, epik vüsət, qəhrəmanlıq və drammatizm var. Bəstəkarın əsərləri Azərbaycan musiqi tarixinə, ölkəmizin həyatında baş verən hadisələrə vətənpərvər bir sənətkarın duyğularını, baxışlarını əks etdirir.

O, musiqinin bütün janrlarında dəyərli sənət nümunələri yaradıb. Xüsusilə kamera-instrumental musiqinin inkişafında böyük rolu olub. Tofiq Bakıxanov Azərbaycan musiqi xəzinəsini öz əsərləri ilə zənginləşdirib, mədəniyyətimizə gözəl səhifələr yazıb.

Ömrünün 95 yaşını başa vuran bəstəkarımız Tofiq müəllimi ürəkdən təbrik edirik, ona cansağlığı arzu edirik.

Əlaqə

E-mail: zemaaliyeva264@gmail.com

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Bakıxanov T. “Azərbaycan və İran musiqiçilərinin qarşılıqlı əlaqələri”. Bakı: “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2006, 204 s.
2. Qafarova Z. “Tofiq Bakıxanov”. Bakı: “Prestij-N” nəşriyyatı, 2017, 40 s.
3. Hüseynov R. “Doxsanında cavan olmağın Tofiq Bakıxanov düsturu”. “Musiqi dünyası” jurnalı, 2021, № 3/88, s.12-18
4. Həsənova C. “Sənətkar ömrünün səhifələri: Tofiq Bakıxanov-90”. “Musiqi dünyası” jurnalı. 2021, №1/86, s.28-32

Məqaləyə istinad: Zenfira Əliyeva. Tofiq Bakıxanov yaradıcılığından səhifələr. Nömrə 2 (29), 2025. səh.103-110.
DOI.10.30546/2702-0034.2025.2.29.047

PAGES FROM THE WORK BY TOFIG BAKIKHANOV

S u m m a r y

The article is dedicated to the 95-th anniversary of the birth 75-th anniversary of the creative work of People's Artist of the Republic, composer Tofiq Bakikhanov. He is one of the prominent composers who played a significant role in the development of Azerbaijani musical culture. T.Bakikhanov enriched the Azerbaijani musical treasury with his works. The composer's work has developed in the general direction of modern music, essentially based on the deep roots of Azerbaijani classical music and affirming the leading principles of originality and realism.

Tofiq Bakikhanov wrote in almost all genres of music expert opera. The composer is the author of more than 20 sonatas for violin, viola, cello, flute, piano, trios, quartets, quintets, and concertos for various instruments and symphony orchestra. It should be noted that Tofiq Bakikhanov was the first to apply the sonata and concerto genres for viola, cello and flute in Azerbaijani music. He is the author of three ballets, three musical comedies, eight symphonies, five symphonic mughams, symphonic suites, and about 100 songs and romances.

Tofiq Bakikhanov was known as a composer who served the development of Azerbaijani musical culture, a violinist with skillful performance abilities, a wonderful teacher who contributed to the training of national musical personnel, an author of scientific and journalistic articles dedicated to various problems of music, and an active public figure who widely applied our music in foreign countries. Tofiq Bakikhanov enriched the musical treasury of Azerbaijan with his works and wrote beautiful pages in our culture.

Зенфира АЛИЕВА

СТРАНИЦЫ ИЗ ТВОРЧЕСТВА ТОФИГА БАКЫХАНОВА

Р е з ю м е

Статья посвящена 95-летию со дня рождения и 75-летию творческой деятельности народного артиста Республики композитора Тофига Бакиханова. Он один из выдающихся композиторов, сыгравших значительную роль в развитии азербайджанской музыкальной культуры. Т.Бакиханов обогатил музыкальное наследие Азербайджана своими произведениями. Творчества композитора, в своей основе опирается на глубокие корни азербайджанской классической музыки и развивалось в общем направлении современной музыки, подтверждая ведущие принципы народности и реализма.

Тофиг Бакиханов писал практически во всех жанрах музыки, кроме оперы. Композитор является автором более 20 сонат для скрипки, альты, виолончели, флейты, фортепиано, трио, квартетов, квинтетов, концертов для различных инструментов и симфонического оркестра. Следует отметить, что именно Тофиг Бакиханов впервые обратился к жанрам сонаты и концерта для альты, виолончели и флейты в азербайджанской музыке. Он является автором трех

балетов, трех музыкальных комедий, восьми симфоний, пяти симфонических мугамов, пяти симфонических поем, симфонических сюит и около 100 песен и романсов.

Тофиг Бакиханов был известен как композитор, внесший вклад в развитие азербайджанской музыкальной культуры, скрипач с выдающимися исполнительскими способностями, замечательный педагог, внесший вклад в подготовку национальных музыкальных деятелей, автор научных и публицистических статей, посвященных различным проблемам музыки, и активный общественный деятель, широко популяризовавший нашу музыку за рубежом. Тофиг Бакиханов обогатил музыкальную сокровищницу Азербайджана своими произведениями и вписал прекрасные страницы в нашу культуры.

**RİSALƏ.
ELMİ
ARAŞDIRMALAR
JURNALI**